

Recensioner

Marcus Persson (2007) *Mellan människor och ting, en interaktionistisk analys av samlandet*. Lund Dissertations in Sociology 76

Sociologi kan beskrivas som en studie av det sociala, och relationer mellan människor är det tydligaste exemplet på vad vi menar med att något är socialt. Människor blir inte vad de är enbart som ett resultat av interaktion med andra människor, utan även med materiella objekt. Marcus Perssons avhandling har titeln "Mellan människor och ting". Det har även en undertitel, som något preciserar dess innehåll, men som huvudsakligen inte ändrar dess teoretiska, och jag skulle säga, genomgripande, fråga: "En interaktionistisk analys av samlandet". Med andra ord har studien och dess teoretiska fråga en empirisk domän där frågan tillämpas och där ett konkret svar kan sökas.

Mer precist är syftet med avhandlingen teoretiskt, och Marcus Persson avser undersöka, "ett interaktionsmönster som är detsamma även om innehållet, eller uttrycken, i specifika relationer må skilja sig åt". Detta mönster är "universellt" eller "återkommande"; vad som även av vissa kallas transcendentalt, väsen eller essens. Det är hur denna "universella dynamik mellan människor och ting ser ut som jag [kan vi läsa i avhandlingen] skall undersöka med hjälp av samlandet" (s. 20).

Att betona den materiella dimensionen för utvecklandet av självet är en central och viktig uppgift. Sociologin, som ju är den enda samhällsvetenskap som i viss mån avser täcka "allt", måste följaktligen förhålla sig både till vad vi benämner "materiella" och "ideella" aspekter. Perssons ansats, med andra ord på det sätt som han sociologiserar, finner jag berömvärd. Tanken om att fånga det generella i människors interaktion med ting, spelar an på Simmel. Det är ingen lätt uppgift, och begreppet ting hade kanske med fördel kunnat ersättas med föremål, vilket mer fångar det materiella motstånd som i avhandlingen hävdas vara centralt i förståelsen av relationen mellan människan och hennes materiella omgivning. Begreppet ting har en skandinavisk etymologi, vilket dröjer sig kvar i vårt språk som "Stortinget" och "Tingsrätt", något som indikerar att vad begreppet refererar till har en social bestämningsgrund. Denna språklighet ändrar dock i grunden inte huvudfrågan i avhandlingen.

Den teoretiska utgångspunkten för denna universella relation är George Herbert Meads interaktionistiska handlingsteori och dess utbyggnad av Hans Joas. Marcus Persson genomför en läsning som lyfter fram Mead som en realist. En följd av detta är att den materiella världen har en oberoende existens, som förvisso bör förstås i relation till den meningsgivna värld som människor verkar i. Det är den senare som är utgångspunkten för Mead, vilken också utgör grunden för analysen. Persson för in ett begrepp som lånats av Edmund Husserl, livsvärlden, med vilket avses den inter-

subjektiva värld som "alltid är där". Den världen tas för given och vi socialiseras till att bli dess invånare.

Den intersubjektiva strukturen i livsvärlden är delvis språkligt konstruerat. Persson anser visserligen att den språkliga bestämningen av tinget har betydelse, men det är inte nog, den kroppsliga dimensionen kan inte undvaras. Om vi vänder oss till Mead så ser han många likheter mellan ting och icke-ting. I ett Meadcitrat står att läsa "Social Beings are things as definitely as physical things are social" (s. 91). Hur igenkänns då materialitet, som i Meads värld är ett villkor för "ting"? Genom materiellt motstånd (jämför även Durkheim som talar om motstånd hos idéer), framkallas och krävs en kreativ respons av aktören. Denna kreativitet som uppstår i relationen mellan objektet och människan utvecklar henne.

Meads handlingsteori utgör grunden, men i likhet med Hans Joas menar Marcus Persson att socialisationsprocessen, och med den processen i vilket självet utvecklas, fortgår genom hela livet. Genom ett kombinerande av lek, som är mer kreativt, och spel, som är mer regelorienterat, kan människan fortsätta att utveckla sitt själv livet igenom.

Utifrån avhandlingens val att även inbegripa det empiriska fältet "samlande" öppnar sig en möjlighet att konkretisera och fördjupa den teoretiska diskussionen. Samlandet skall ses i en vid mening och efter en god genomgång av den existerande forskningen hävdas att den varken har, eller kan, besvara den transcendentala frågan om relationen mellan ting och människa. Det är i ljuset av tanken om kreativa handlingar som vi skall se samlarnas utveckling – i mötet med sin samling och dess materialitet – som en huvudsakligen självreflexiv process.

Den empiriska studien utgörs av deltagande observationer och 12 semistrukturerade intervjuer. Metodologiskt är avhandlingen fenomenologiskt influerad, och mer konkret avser den att komma bakom den attityd som aktörerna själva håller för given. Självets utveckling måste ske personligen, med andra ord kan inte erfarenheter enbart överföras från andra människor. Det innebär att var och en av oss måste ha erfarenheter av möten av materiella motstånd för att kunna utvecklas.

Samlandet kan enligt avhandlingens teoretiska ansats förstås dels genom lek, dels genom regelstyrighet. Enligt studiens litteraturgenomgång är samlandet särskilt vanligt bland barn, oavsett kön, men hos vuxna är det männen som dominerar. Mäns samlande har inte bara varit dominerande, det har även varit normerande. Det gäller både vilka föremål som har ansetts legitima objekt för samlande, men också vilka regler som konstituerar samlandet. I avhandlingen visas att pojkars och flickors samlande (det lekfulla) är sig ganska lika, men historiskt har materiella och sociala resurser främst låtit män fortsätta med samlandet i vuxen ålder. Kön dimensionen bör även förstås utifrån en objekthierarki. Med andra ord, vissa objekt är med och bestämmer manlighet, samtidigt som manlighet bestäms av samlandeföremålen. Samlandet av andra objekt är således inte bara kvinnligt, det gör kvinnor till kvinnor, alltså icke-män. Kvinnligt samlande har därför, genom sina föremål, en större tendens att hamna utanför samlandet, men även beroende på att de inte tillämpar de regler som ställts upp av dem som har makt att bestämma spelreglerna, nämligen männen.

Marcus Perssons avhandling tar upp centrala och grundläggande frågor inom samhällsvetenskapen. Den behandlar, mer konkret, ett problemområde som tagits upp inom olika teoritraditioner. Relationen mellan människa och ting blir alltmer komplicerad, inte minst genom läkevetenskapens och nanoteknikens utveckling. I ljuset av detta måste sociologer direkt kunna bidra till förståelsen av den komplexa samtiden och dess fenomen, men också kunna fortsätta att ställa frågor utifrån en genuint sociologisk horisont. Marcus Perssons avhandling ”Mellan människor och ting” ger förstås inte all svar, men reflekterar ett sociologiserande som gör frågandet möjligt.

Patrik Aspers
fakultetsopponent

Rolf Lidskog (2006) *Staden, våldet och tryggheten. Om social ordning i ett mångkulturellt samhälle*. Daidalos

Det är ett ambitiöst men svårt projekt Rolf Lidskog presenterar i sin nya bok *Staden, våldet och tryggheten*. Syftet är att klargöra vilken syn på människan, samhället och social ordning som finns dolt i det svenska brottsförebyggande arbetet. Lidskog utgår från att samhället idag är senmodernt, mångkulturellt och urbant, och att det brottsförebyggande arbetet måste förhålla sig till dessa aspekter. Han problematiserar den rådande diskursen utifrån ett kommunikativ-etiskt perspektiv och menar att det brottsförebyggande arbetet idag utgår från en konventionell, universalistisk och förlegad samhälls- och människosyn. När denna analys är genomförd efterfrågar han en gränsöverskridande, öppen och deliberativt grundad brottsprevention. Hans analytiska nivåer berör kulturell tillhörighet (i bred bemärkelse), personlig identitet och social integration. Ingången till studien är ett förenande av etisk och samhällsvetenskaplig teori för att finna vad som är en god social ordning där olika kulturer och värderingar kan samsas.

Lidskog mejslar fram sin ståndpunkt i bokens sju kapitel. Inledningsvis redogörs för vad som karaktäriserar ett senmodernt samhälle utifrån Anthony Giddens och Ulrich Beck. Därefter går Lidskog vidare med att formulera sin syn på ett mångkulturellt samhälle utifrån politisk filosofi (Will Kymlicka, Charles Taylor och Seyla Benhabib). Här är fokus hur universalistiska och partikulära perspektiv ska kunna förenas. Därefter diskuterar Lidskog vad som karaktäriserar ett urbant liv och här ställs det offentliga rummets potential i centrum. Den empiriska delen redogör sedan för brottsförebyggande arbete generellt och en kritisk analys av det svenska politiska brottsförebyggande arbetet specifikt. Avslutningsvis föreslår Lidskog alternativa riktlinjer för grunden till ett nytt brottsförebyggande arbete.

Boken är framförallt ett teoretiskt projekt och det empiriska materialet får ett marginellt utrymme. Det viktigaste bidraget är att nyansera den teoretiska basen för den brottsförebyggande debatten och Lidskog utgör ett välkommet tillskott till denna ofta ideologiskt stagnerade verksamhet. Det är också positivt att kritiska samhällsvetare vå-

gar föreslå alternativ till existerande arbets sätt. Lidskog visar stor kunskap och väl förtrogenhet med forskningsfältet och brottsförebyggande diskussioner. Projektet är i allra högsta grad initierat och kunnigt utfört. Efter att ha klargjort denna ståndpunkt vill jag nämna några problem eller svårigheter som jag ser med boken och de diskussioner som han för. De problem som jag framförallt uppfattar är frågor om "rösten" i texten, avgränsningen till den etiska nivån och vidhållandet av den kommunikativa etiken.

Det senmoderna samhället skapar specifika förutsättningar för det brottsförebyggande arbetet hävdar Lidskog, och utifrån etiska perspektiv undersöker han vilken ny social ordning som eftersträvas. Centralt i denna nya ordning är att det mångkulturella samhället (olikheter i normer, livsstil och identitet) utgör en stor utmaning för det brottsförebyggande arbetet. Det brottsförebyggande arbetet ska här förstås i en bredare mening, där ordning och skapande av trygghet också inkluderas. Det handlar om hur vi kan leva tillsammans med kulturella olikheter. Men Lidskogs välmenande ansats att inkludera "alla" i sitt projekt tenderar att hamna i skuggan av en universalistisk röst i texten. Begrepp som "vi", "vår", "man" upprepas och ger ett motsägelsefullt intryck där han å ena sidan ifrågasätter normen, å andra sidan förstärker och upprepar den. Det framträder en underton av "medborgare" och "andra människor" (t.ex. s. 238), som motverkar det syfte Lidskog har att inkludera istället för att exkludera. Det blir också motsägelsefullt att Lidskog talar om "mångkulturellt" i bred bemärkelse och samtidigt i sina exempel oftast refererar till muslimska uttryck. Detta får konsekvenser för hur "man" ska kunna hitta en gemensam värdegrund. Lidskog återkommer till att människan kan reflektera och kritiskt granska sin kultur, men frågan är i hur grad han själv egentligen gör det. Vems röst gör sig *egentligen* gällande i denna bok?

Projektet har en tydlig normativ karaktär, vilket Lidskog klargör inledningsvis. Här hade det förvisso varit intressant med en reflektion över vad som *inte* utgör normativ samhällsforskning, men Lidskog är tydlig i sin intention och utelämnar medvetet skilda maktperspektiv. Frånvaron av dessa perspektiv leder dock till att det individuella och kulturella får en dominerande plats i diskussionen och att samhällsutvecklingen inte kontextualiseras i förhållande till ekonomiska och politiska maktdimensioner. Hela den samhällsutveckling som Lidskog beskriver är ju starkt kopplad till en nyliberal politisk agenda. Det är riktigt att brottspreventionen representerar en specifik samhällssyn och människosyn, även om det är outtalat. Men denna människosyn kan starkt kopplas till politiska ideologier. Enligt min uppfattning tenderar den etiska ingången att individualisera problematiken, vilket strider mot det mål jag uppfattar att Lidskog har.

När det gäller den kommunikativa etiken så hade ett postkolonialt kritiskt perspektiv kunnat nyansera diskussionen. Även om Lidskog är fullt medveten om människors olika maktpositioner i samhället så genomsyras den kommunikativa ideologin av en avsaknad av maktperspektiv. Liksom flera postkoloniala teoretiker påpekat är problemet med att vara marginaliserad att man inte har en röst i samhället och att kommunikationen alltid är formad efter de privilegierade gruppernas normer. Det blir också oklart ifall individerna ska tala som individer eller som kulturrepresentan-

ter, och till vilken grad man kan vara medveten om sin kultur ifall man tillhör "the white supremacy". Vidare har den feministiska kritiken pekat på hur tillgång till tid och rum är starkt könskodat. Här riskerar den kommunikativa etiken att bli både ahistorisk och apolitisk.

Formmässigt är boken tung. Retoriken bygger på upprepningar, antagligen för att ge en klar struktur, men när begreppen "senmodernt, mångkulturellt och urbant" ständigt upprepas blir man som läsare lätt irriterad. En striktare redigering av boken, framförallt det inledande kapitlet, hade varit önskvärd. Inledningsvis nämns syfte och projektidé återkommande, ibland i samma stycke, vilket framställer tankarna som onödigt omständliga. Lidskog gör också en stor poäng av att han valt den etiska ingången till analysen som enligt hans förmenande fördjupar hans problematisering av den brottsförebyggande diskursen. Denna polemisering för att rättfärdiga sitt egna projekt gagnar inte argumentationen. Vidare är den skeppsmetafor som han omringar projektet med varken övertygande eller fördjupande.

Trots att slutsatserna är förutsägbara och inte direkt "användbara" så uppskattar jag att Lidskog har gett sitt bidrag till debatten. Frågorna kring *hur* dessa möten mellan olika kulturer, som han förespråkar, ska få plats i tid och rum i det offentliga rummet kvarstår, liksom *vem* som egentligen ska föra samtalet. Men det är viktigt att diskussionen om *vem som görs synlig* i det brottsförebyggande arbetet inte glöms bort och att en kritisk granskning av brottspreventionen fortsätter, så att inte rädsla och en starkt kommersialisering av det offentliga rummet obehindrat får prägla staden och samhället i stort.

Carina Listerborn

*Malmö högskola och Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi
vid Lunds universitet*

Michael Billig (2005) *Laughter and Ridicule. Towards a Social Critique of Humour*. Sage

Søren Kierkegaard skriver i *Antingen – eller* (1843/1986) om hur han vid ett tillfälle blev uppkallad till gudarna och gavs tillåtelse att få en önskan uppfylld. Hans önskan blev att han alltid skulle få skrattarna på sin sida, något som bemöttes med ett skratt från de församlade gudarna. Kierkegaard insåg "att gudarna förstod att uttrycka sig med smak, ty det hade ju varit opassande om de helt allvarligt förklarar: din anhållan är beviljad" (s. 34).

Som illustration av skrattets betydelse i det sociala livet tror jag att Michael Billig hade uppskattat Kierkegaards önskan. För Billig är skratt och humor en central del av det sociala samspelet mellan människor. Det handlar dessutom inte endast om oskyldig förströelse. Billig utvecklar ett resonemang där humorns mörkare sida – förlöjligandet av andra – ges stort utrymme.

"Ett gott skratt förlänger livet", brukar det heta. Billig kritiserar denna typ av en-

sidigt hyllande av humor, till exempel när humor av en del psykologer rekommenderas för välbefinnandet. Billig menar att detta kräver att man delar upp humorn i en positiv och negativ del och endast framhåller den positiva eller goda humorn. Ironi, satir, sarkasmer, sexistisk eller rasistisk humor lämnas därhän och ses som särfall av den i grunden goda och sunda humorn.

Billigs kritik tycks till stora delar välgrundad, men det är i genomgången av hur humor uppfattats av olika filosofer i skilda historiska epoker som boken har sina största förtjänster. Liksom i sin tidigare bok *Arguing and Thinking* (1996) ger Billig prov på stor beläsenhet och guidar läsaren genom de klassiska teorierna om humor. Han belyser även hur de olika teorierna är kopplade till de samhällseliga sammanhang där de växte fram. "Theories of laughter express the moral, aesthetic and political themes of their times" (s. 38).

För Thomas Hobbes var humor ett uttryck för överlägsenhet. I princip menade Hobbes att vi skrattar när andra förlöjligas eller nedvärderas och det är därmed den typ av teori om humor som står mest i kontrast till nutida, positivt präglade humor-teorier. Hobbes kunde hämta inspiration från Aristoteles, som även han vände sig mot människors tendens att skratta åt andras misstag och tillkortakommanden.

Aristoteles kunde ändå uppskatta humor om den var elegant och undvek plumpheter. Den uppfattningen kan kopplas till den gentlemanmässiga syn på humor som formulerades som ett svar på Hobbes teori. Den råa humorn var knuten till de lägre samhällsklasserna, medan en gentleman förväntades skämta som en gentleman. Humor uppstod enligt John Locke när man genom sammanförandet av två till synes olikartade fenomen skapade motsägelser eller "inkongruenser". Detta krävde emellertid kreativitet och intellektuell förfining. Gentlemanen skulle helt enkelt vara "kvick".

Senare, på 1800-talet, påpekade Alexander Bain och Herbert Spencer att teorin om motsägelser var ofullständig. Det räcker inte med en upplevd motsägelse hos ett fenomen för att vi ska skratta, det krävs att motsägelsen innehåller ett löjeväckande element. Spencer gav exemplet med en get (!) som av misstag vandrar in på teatern mitt i en kärleksscen och stör föreställningen. Händelsen får publiken att skratta, inte bara för att geten och kärleksscenen är motsägelsefulla element utan för att getens oväntade ankomst driver gäck med den romantiska stämningen. Förlöjligandet ger en känsla av lättnad eller befrielse och humor kan ur detta perspektiv ses som ett sätt att undslippa den sociala kontrollen.

Runt sekelskiftet 1900 kom två viktiga böcker om humor: Henri Bergsons *Laughter* och Sigmund Freuds *Jokes and their Relation to the Unconscious*. Bergson intresserade sig för skrottets sociala funktion. Han menade att vi framför allt skrattar åt det rigida och osmidiga i människors beteenden. Av fruktan för att bli till åtlöje undviker vi därför den sortens handlingar som annars skulle kunna hota samhällets utveckling. I kontrast till Bergson uppmärksammade Freud (liksom Bain och Spencer) humorns egenskap av att vara befriande. Han betonade humorns relation till det omedvetna. Vi skämtar, menade Freud, om det tabubelagda och förbjudna. Under humorns täckmantel kan vi säga det som egentligen inte får sägas.

Billig påpekar att Bergsons analys belyser humorns disciplinerande funktion i det

mellanmänskliga samspelet. Bergson noterade därmed en egenskap hos humor som Erving Goffman senare berörde men enligt Billig inte utvecklade. En viktig drivkraft i det sociala samspelet, menade Goffman, är vår strävan att undvika att bli generade inför andra; vi vill ogärna "förlora ansiktet". Men Goffman förbisåg enligt Billig att det är genom att bli förlöjligade som vi lär oss att bli generade. Vår rädsla för att bli generade är kopplad till rädslan att andra ska skratta åt oss.

Kommunikationsforskaren Viveka Adelswärd skriver i *Prat, skratt, skvaller och gräl och annat vi gör när vi samtalar* (1991) med referens till författaren Milan Kundera att skrattets väsen är tvetydigt. Det är oklart "om vi speglar varandras lycka eller olycka" (s. 77). Billig lutar åt det senare när han framhåller humorns disciplinerande kraft. Han menar att allt socialt liv kräver denna form av disciplinering och humor är därmed förknippad med maktutövande. Som historisk orientering och som kritik av den ensidigt positiva bilden av humor är hans framställning övertygande.

Däremot kommer Billigs eget teoretiska bidrag till förståelsen av humor lite på undantag. Han betonar visserligen att det inte rör sig om ett försök att lansera en fullskalig kritisk teori om humor utan endast ett bidrag på vägen mot en sådan. Ändå blir man som läsare en aning besviken mot slutet. Michael Billig är som mest värtalig när han vandrar genom humorns historia, medan analysen av vad han betraktar som nutidens dagliga "karneval" av humor inom massmedierna, företagsvärlden och politiken är kortfattad och skissartad.

Men han vågar ta fenomenet humor på allvar och får läsaren att göra detsamma. Billigs bok är ett värdefullt bidrag till förståelsen av humorns, och i förlängningen också det sociala livets, natur.

Joakim Thelander

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Thomas Johansson (2006) *Makeovermani: Om Dr Phil, plastikkirurgi och illusionen om det perfekta Jaget*. Natur och Kultur

Det är inte ett enkelt företag att bli lycklig i en samtid som utmärks av en omfattande existentiell osäkerhet. Med ord snarlika dessa inleder Thomas Johansson sin granskning av den terapeutiska kultur som idag tycks breda ut sig över samhällets samtliga delar som ett slags existentiellt klister. Med terapeutisk kultur avser Johansson det tillstånd då ett professionellt "psykologiskt förhållningssätt har lämnat behandlingsrummet och spridits i samhället". Den problematik som det nutida lyckosökandet brottas med är inte enbart, som Johansson uttrycker saken, relaterad till själslivet utan i allra högsta grad ett kroppsligt problem. I den terapeutiska kulturen tycks kropp och själ vävas samman, inte bara i handfasta principprogram för hur vi ska bli – vackra, smala och nöjda med oss själva – utan därtill tycks de betraktas som med varandra invävda i kausala relationer. Blir du vacker kommer du också att bli lycklig, framgångsrik och vice versa.

Johanssons bok består av tre delar varav de två första främst är empiriska medan den sista gör anspråk på att vara mer teoretisk. I första hand kommer jag här att uppehålla mig kring bokens två inledande delar och låta den tredje delen vara implicit närvarande.

Bokens första del uppehåller sig vid vad Johansson kallar "själens problem." Inledningsvis syftar denna till att teckna en bild av självhjälpskulturens variationer utan att, som författaren är noga med att påpeka, det skulle vara fråga om en systematisk och vetenskaplig genomgång. Efter att ha gjort ett antal historiska nedslag där centrala namn som Karen Horney, Wayne Dyer och Deepak Chopra dyker upp, vänder sig Johansson istället mot vad som bör betraktas som huvudkaraktären i bokens första del. Vi blir här presenterade för Philip McGraw, eller Dr Phil som är det namn han kommit att bli känd som. Johansson försöker inte bara tolka Dr Phils enorma popularitet utan vill därtill skapa förståelse för struktur och innehåll i denna underhållnings-terapi som tycks gå väl i linje med den terapeutiska kulturen i stort.

Johansson lyckas identifiera ett antal centrala motsägelser i självhjälpskulturen. I första hand handlar dessa om de mål som sätts upp i relation till det omgivande samhället. Å ena sidan uppmanas vi att bejaka framgång, karriär och instrumentell rationalitet; det ska inte bara gå bra för oss, det ska därtill gå rasande fort att uppnå dessa mål. Å andra sidan uppmanas vi också att tänka efter, låta livet gå långsamt och stanna upp i vardagslivets brus. Vi ska "bromsa tiden", som Johansson uttrycker det och sätta "reflektion och det postmateriella" före snabba lösningar.

Det är förvisso så att vi tar hjälp av expertråd men dessa är flyktiga och handlar snarare om att sätta igång processer och att leda in individer på "rätt" bana snarare än att under en längre tid vandra bredvid, fördjupa sig i och försöka förklara individens mörka botten, som en gång psykoanalytiker förutsattes göra.

På ett systematiskt sätt går Johansson igenom de olika "livslagar" som enligt Dr Phil är botemedlet för att människan ska kunna återvända till de grundläggande lagar som hon i vår tid tycks ha glömt bort, lagar som med universell kraft tros vara vad som egentligen styr våra liv. Utan tvekan är Dr Phils rekommendationer fulla av normativa utsagor, inte bara om hur livet ska levas och begripas utan därtill om vad livet som sådant är och bör vara. Föga förvånande spelar den heterosexuella parrelationen en avgörande roll i dessa utsagor. Skillnaden mellan män och kvinnor är utan tvekan obestridd i Dr Phils värld men han stannar inte vid detta. Denna föreställda skillnad uppfattas och beskrivs därtill tydligt som både nödvändig och god. Det förvånar mig därför att Johansson inte lägger ner större möda på att diskutera den heterosexualisering av "själens problem", för att använda hans egna ord, som ju ständigt återkommer i såväl Dr Phils propagandistiska metapsykologi som i den omåttligt populära boken *Män är från Mars, kvinnor är från Venus* av John L. Gray i början av 1990-talet.

Grays och Dr Phils perspektiv är snarlika, menar Johansson, när det kommer till synen på relationer samt skillnaden och förhållandet mellan kvinnor och män. Det problematiska, som jag ser det, uppstår emellertid när det heterosexuella livet associeras med tanken om ett "autentiskt jag" på så sätt som tenderar att vara praxis inom de terapeutiska varianter som Johansson lyfter fram.

Om våra liv tros vara styrda av ett slags svårförklarlig lagbundenhet och den (goda) heterosexuella parrelationen samtidigt skrivs in som en både avgörande och naturlig kategori i denna lagbundenhet infinner sig en problematik som av nödvändighet måste diskuteras. Jag har inget att invända mot att vi idag känner ett ökande behov av att bekänna våra brister inför såväl oss själva som inför varandra. Denna tanke var något som redan Michel Foucault pekade på när han skrev att Västvärlden blivit ett synnerligen bekännande samhälle där man inför samhällets samtliga institutioner känner tvånget av att lätta sin skuldbörda. I sin analys av detta bekännelsekrav drar Johansson paralleller till Max Webers analys av den protestantiska etiken och menar att vi ständigt måste granska oss själva och "leva med ett konstant dåligt samvete" för att vi inte riktigt lyckas leva upp till de ideal och "lagar" som, om vi ska tro Dr Phil (vilket jag inte tycker att vi ska göra), styr våra liv.

I den andra delen av boken vänder sig Johansson till frågor rörande kropp, hälsa och livsstil genom att granska fitnesskultur, bantningsknep och ett annat slag av underhållningsterapi, nämligen teveprogrammet "Extreme Makeover", i vilket individer under en kortare period görs lyckliga med hjälp av plastikkirurgiska ingrepp, intensiv träning och strikt kosthållning – allt för att förändra både yta och insida. I denna översikt fokuseras likheter mellan den populärpsykologi som tidigare har diskuterats i boken och den fitness- och hälsokultur som i motsvarande omfattning har brett ut sig i västerländska samhällen. Om bokens föregående del diskuterade föreställningen om att vi andligen kan göra om oss i enlighet med vissa normativa ideal, får vi i denna del istället möta en motsvarande framställning där kroppen sätts i centrum.

Det förefaller vara "moraliskt mer tillåtet", skriver Johansson, att använda hälsoskäl framför skönhets skäl som argument när talet om hur kroppen kan och bör modifieras kommer upp. På samma sätt som det finns en mängd normativa föreställningar om hur "själens problem" ska lösas finns det för kroppen en mängd mätinstrument, skalor och liknande att tillgå. Vi ska med olika medel hitta tillbaka till vårt "sanna själv". Om det inte är tillräckligt att bekänna sina brister inför miljontals tevetittare blir måhända en bantningskur eller kanske till och med plastikkirurgi lösningen. I vissa fall sker även det sistnämnda inför kamerans disciplinerande blick. I vår tid strävas det efter en "autentisk perfektion" som tros vara nåbar genom att vi själva tar makten över vår kropp och vårt själsliv. Allt är möjligt, som Johansson skriver.

Johansson menar att det uppstår ett behov av nya "riktlinjer och utgångspunkter" för att skapa en meningsfull tillvaro i det senmoderna – eller kanske snarare det terapeutiska – samhället i vilket människor sägs vara friställda från etablerade kulturella traditioner. När ångest och tvivel knackar på dörren söker vi oss till nya sanningar och metoder för att uppnå de ideal som dessa förespråkar. Inte sällan handlar dessa metoder om att skaffa sig en perfekt och tilltalande kroppsytta som i sig kan ses som en avspeglning av en i övrigt god karaktär. För att återigen dra en koppling till Weber och den protestantiska etiken ser vi i den terapeutiska kulturen inte framsteg som tecken på goda utsikter i en hinsides tillvaro. Istället förstås dessa framsteg, både själsliga och kroppsliga, som tecken på att vi som individer har lyckats ta makten över vår situation. Men, måste vi fråga oss, med vilka medel sker detta och på vilka föreställningar

vilar de budskap och metoder som hjälper oss att komma dit vi vill, eller kanske bättre: intalas att vilja?

Granskningen av samtidens "makeovermani" som Johansson har genomfört är ett viktigt bidrag till sociologins och kroppsforskningens popularisering. För att kunna fungera som en mer djupgående analys av detta fenomen – som inte enbart utgör ett populariserat startskott – tror jag det dock vara nödvändigt att kunna erbjuda en fördjupad och mindre teoretiskt och tematiskt spretig analys, i vilken större kraft ägnas åt att väva samman kritiska perspektiv på kroppens och själens problematik. Kanske är det dock inte så konstigt att en populärvetenskaplig text av detta slag inte förmår göra några särskilt djuplodande analyser. Innebörden av orden "ytan regerar", som Johansson avslutar sin bok med, tycks även vara gällande när samtidens karakteristiska skrivas. Makeovermani riktar sig i första hand till den populärvetenskapligt intresserade läsaren och utgör utan tvivel ett läsvärt samtidsdokument som samtidigt visar på den sociologiska forskningens aktualitet.

Martin Berg

Sociologiska institutionen, Lunds universitet